

Vplyv globálnej ekonomickej krízy na vývoj verejných financií vybraných krajín

The impact of the global economic crisis on development of public finance in
selected countries

Eva Lázárová

Abstract

From the economic point of view, the economic crises can be described as a phenomenon of the 21st century. The word crises has been often mentioned since 2008. This topic is an important objective of numerous economists, financial organizations, journals as well as governments of the individual countries. The main objective of this article is to analyze the impact of the global economic crisis on the state of public finance and the development of selected countries.

Key words

Public finance. Global economic crises. Public revenues. Public expenditure. Public debt

Úvod

V priebehu niekoľkých posledných rokov sa svetová ekonomika dostala do klesajúcej fázy hospodárskeho cyklu. Impulzom bolo prepuknutie finančnej krízy v USA a jej premena na globálnu ekonomickú krízu, ktorá sa stala najhlbšou recesiou svetovej ekonomiky od konca 2. svetovej vojny. Popri iných negatívnych dôsledkoch to má za následok aj prudké zhoršenie situácie vo verejných financiách národných ekonomík. Súčasná finančná a hospodárska kríza sa prejavila na strane verejných financií tak ako na príjmovej strane rozpočtu, tak aj na výdavkovej. Jednotlivé ekonomiky čelia poklesu príjmov verejných financií a súčasne sa mnohé snažia zvyšovaním verejných výdavkov stimulovať hospodársky rast. Tento trend vedie vo väčšine krajín k nárastu deficitov verejných financií.

Verejné financie sú fakticky podmienkou pre výkon štátnej moci. Štátna moc a verejné financie sú vzájomne závislé, bez seba nepredstaviteľné. To na jednej strane vyžaduje výkon štátnej moci, najmä prostredníctvom zavedenia daní, aby tak poskytol financovanie štátu, na druhej strane je závislá na ďalších oblastiach, aby vôbec mohla byť štátna moc vykonávaná. Verejné financie teda predstavujú faktor, bez ktorého by nemohla byť vykonávaná skoro žiadna oblasť štátnej moci (Bergel, 2010). „Verejné financie v zjednodušenej podobe predstavujú dvojrozmerný proces. Vláda si na jednej strane stanovuje úlohy, ktoré chce plniť na základe zhodnotenia potrieb občanov/voličov, a na druhej strane hľadá zdroje, prostredníctvom ktorých bude svoje funkcie realizovať“ (Medved', Nemeč, 2011). „Verejné

financie možno vymedziť ako financie sektora verejnej správy, teda ústrednej, regionálnej, miestnej správy, fondov sociálneho a zdravotného poistenia s výnimkou obchodných operácií, ktoré zahŕňajú iba inštitucionálne jednotky netrhového charakteru, ako aj štátne finančné aktíva a štátne finančné pasíva“ (Péliová, Vincúrová, 2008). Často sa diskutuje o tom, či finančná kríza bola výsledkom zlyhania trhu alebo zlyhania štátu. Jedny tvrdia, že príčinou krízy je zlyhanie neviditeľnej ruky trhu a riešením je väčšia regulácia trhu. (Medveď, Nemeč, 2011) sa domnievajú, že finančná kríza bola v mnohom dôsledkom nedostatočnej miery konkurencieschopnosti v bankovom sektore, výsledkom existencie morálneho hazardu a zrejme sa dá skôr spojiť so zlyhaním regulácie zo strany štátu, ako so zlyhaním trhu.

Materiál a metódy

Za sledované obdobie sme vybrali roky 2004 až 2010. Na to, aby sme zistili či má globálna kríza vplyv na vývoj verejných financií vybraných krajín sme zozbierané údaje rozdelili do dvoch skupín. Do prvej skupiny sme zaradili údaje v období pred krízou, čo predstavujú roky 2004 až 2007, v druhej skupine sú zahrnuté údaje po vypuknutí globálnej krízy v rokoch 2008 až 2010. Dáta za jednotlivé roky boli získané z oficiálnej webovej stránky štatistického úradu Európskej únie – Eurostat.

Pre výpočet prognóz verejného dlhu vybraných krajín sme použili regresnú analýzu:

Analýza trendu v časovom rade

Analýza trendu je založená na analytickom vyrovnaní vývoja hodnôt skúmaného ukazovateľa vhodnou trendovou funkciou. Ide o analógiu jednoduchej regresnej analýzy, pričom odhadované hodnoty sú funkciou časovej premennej t , $y_t = f(t)$. Trendová funkcia je potom použitá nielen ku hodnoteniu kvality prognózy ex-post ale aj prognózy ex-ante. Štatistické posúdenie vhodnosti trendovej funkcie je možné pomocou indexu korelácie i_{yt} , resp. koeficientu determinácie R^2 , ktoré vyjadrujú kvalitu prognózy ex-post. Analýzu trendu sme použili na predikciu verejného dlhu všetkých vybraných krajín na ďalšie dva roky.

$$i_{yt} = \sqrt{\frac{\sum_{t=1}^T (y_t' - \bar{y})^2}{\sum_{t=1}^T (y_t - \bar{y})^2}},$$

kde:

y_t' je prognózovaná hodnota endogénnej premennej,

y_t je skutočná hodnota endogénnej premennej,

y je priemerná hodnota endogénnej premennej.

Koeficient determinácie môže nadobúdať hodnoty v intervale $0 \leq R^2 \leq 1$ a vyjadruje, akú časť celkovej variability endogénnej premennej vysvetľuje model, teda aká časť celkovej variability je determinovaná kvantifikovaným modelom. Všeobecne sa dá povedať, že čím viac sa koeficient determinácie blíži k hodnote 1, tým je výsledok regresie spoľahlivejší.

Výsledky a diskusia

Porovnanie stavu a vývoja verejných výdavkov vybraných krajín

Globálna kríza a hospodárska recesia zasiahli Európsku úniu v roku 2009 v plnej sile a stali sa pre ňu, a osobitne pre eurozónu, nesmierne náročným testom. V krajinách EÚ došlo k výraznému zhoršeniu situácie vo verejných financiách. Príspevok sa venuje sledovaniu vývoja verejných výdavkov vybraných krajín v období pred krízou a po vypuknutí krízy.

Tabuľka 1 Verejné výdavky vybraných krajín v období pred krízou a v období počas krízy (v % HDP)

Krajina	Obdobie pred krízou				Obdobie počas krízy		
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
EÚ (27 krajín)	46,8	46,8	46,3	45,6	46,9	50,8	50,3
Eurozóna (17 krajín)	47,5	47,3	46,7	46,0	47,0	50,8	50,4
Česká republika	45,1	45,0	43,7	42,5	42,9	45,9	45,2
Nemecko	47,1	46,8	45,3	43,6	43,8	47,5	46,6
Maďarsko	48,7	50,2	52,0	50,0	48,8	50,5	48,9
Poľsko	42,6	43,4	43,9	42,2	43,2	44,5	45,7
Slovenská republika	37,7	38,0	36,6	34,3	35,0	41,5	41,0

Zdroj: Eurostat

Jedným z najsledovanejších indikátorov verejných financií v súčasnosti je vývoj deficitu, ktorý ovplyvňuje výška verejných výdavkov a verejných príjmov. Z tabuľky 1 možno pozorovať v krajinách EÚ nárast podielu verejných výdavkov na HDP najmä v roku 2009, ktorý začal už v predošlom roku. V sledovanom období vzrástli verejné výdavky v EÚ zo 46,8 % na 50,3 % HDP (v eurozóne z 47,5 % na 50,4 % HDP). Relatívna úroveň verejných výdavkov spomedzi vybraných krajín je najnižšia na Slovensku. Najvyšší podiel výdavkov verejných financií na HDP bola počas celého obdobia v Maďarsku s maximom v roku 2006 (52,0 % HDP). Snahou všetkých vlád, najmä v čase hospodárskej krízy, by malo byť znižovanie verejných výdavkov. Spomedzi vybraných krajín sa tento efekt podarilo dosiahnuť

len Nemecku, ktoré dosiahlo zníženie podielu výdavkov verejných financií z 47,1 % na 46,6 % HDP (t. j. o 0,5 %). Po zistení medziročných zmien podielu verejných výdavkov na HDP v sledovanom období sme považovali za zaujímavé zistenie, či bol nárast verejných výdavkov v jednotlivých krajinách spôsobený vplyvom globálnej krízy, ktorá sa začala prejavovať v roku 2008.

Porovnanie stavu a vývoja verejných príjmov vybraných krajín

Svetová finančná kríza sa prejavila na strane verejných financií nielen na strane výdavkovej, ale aj na príjmovej. Mnohé ekonomiky čelia poklesu príjmov štátnych rozpočtov. V tejto časti sa venujeme analýze vplyvu globálnej finančnej krízy na príjmovú časť štátnych rozpočtov vybraných krajín. Ide o porovnanie rozdielu v objeme verejných príjmov, ktoré boli dosiahnuté v období pred krízou a v období po vypuknutí finančnej krízy.

Tabuľka 2 Verejné príjmy jednotlivých krajín v období pred krízou a v období počas krízy
(v % HDP)

Krajina	Obdobie pred krízou				Obdobie počas krízy		
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
EÚ (27 krajín)	43,9	44,4	44,8	44,8	44,6	44,0	44,0
Eurozóna (17 krajín)	44,5	44,8	45,3	45,3	44,9	44,5	44,5
Česká republika	42,2	41,4	41,1	41,8	40,2	40,1	40,5
Nemecko	43,3	43,5	43,7	43,8	43,9	44,5	43,3
Maďarsko	42,3	42,3	42,6	45,0	45,2	46,1	44,6
Poľsko	37,2	39,4	40,2	40,3	39,5	37,2	37,8
Slovenská republika	35,3	35,2	33,4	32,5	32,9	33,6	33,1

Zdroj Eurostat

Z údajov v tabuľke 2 možno považovať vývoj hladiny príjmov verejných financií v krajinách EÚ aj v eurozóne za pomerne konštantný, počas analyzovaného obdobia osciluje okolo 44 % HDP. Pre zníženie deficitu verejných rozpočtov je žiaduce, aby sa verejné príjmy ekonomík zvyšovali. Najhorší vývoj verejných príjmov vykazuje Slovensko, keďže v sledovanom období dosiahlo pokles príjmov verejných financií o 2,2 % (z 35,2 % HDP na 33,1 % HDP). Počas sledovaného obdobia došlo k zníženiu celkových verejných príjmov aj v Čechách, zo 42,2 % HDP v roku 2004 na 40,5 % HDP v roku 2010, t. j. o 1,7 %. Podiel verejných príjmov Nemecka ostal rovnaký na začiatku aj na konci sledovaného obdobia (43,3 % HDP). Pozitívne možno hodnotiť výsledok Maďarska,

ktoré dospelo k nárastu podielu verejných príjmov na HDP z 42,3 % na 44,6 % HDP, t. j. o 2,3 %.

Porovnanie stavu a vývoja deficitu verejných financií vybraných krajín

Po skúmaní vývoja verejných financií sme sa rozhodli sledovať, ako hospodárska a finančná kríza vplyva na výšku verejných deficitov vybraných krajín. Nie príliš pozitívny vývoj verejných financií vedie vo väčšine krajín k narastaniu verejných deficitov.

Tabuľka 3 Saldo verejných financií jednotlivých krajín v období pred krízou a v období počas krízy (v % HDP)

Krajina	Obdobie pred krízou				Obdobie počas krízy		
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
EÚ (27 krajín)	-2,9	-2,5	-1,5	-0,9	-2,4	-6,8	-6,4
Eurozóna (17 krajín)	-2,9	-2,5	-1,4	-0,7	-2,0	-6,3	-6,0
Česká republika	-3,0	-3,6	-2,6	-0,7	-2,7	-5,9	-4,7
Nemecko	-3,8	-3,3	-1,6	0,3	0,1	-3,0	-3,3
Maďarsko	-6,4	-7,9	-9,3	-5,0	-3,7	-4,5	-4,2
Poľsko	-5,4	-4,1	-3,6	-1,9	-3,7	-7,3	-7,9
Slovenská republika	-2,4	-2,8	-3,2	-1,8	-2,1	-8,0	-7,9

Zdroj: Eurostat

Z tabuľky 3 možno vyčítať, že deficit verejných financií v EÚ vzrástol počas sledovaného obdobia z 2,9 % HDP na 6,4 % HDP (v eurozóne z 2,9 % na 6 %). Najvyšší deficit verejných financií zaznamenalo v roku 2006 Maďarsko (9,3 %), v roku 2009 Slovensko (8 %) a v roku 2010 Slovensko a Poľsko (7,9 %). Maďarsku, ako jedinej z porovnávaných krajín, sa nepodarilo udržať deficit verejných financií pod referenčnou hodnotou 3 % HDP ani v jednom sledovanom roku. Poľsku sa to podarilo len v roku 2007, keď deficit predstavoval 1,9 % HDP. Za najdisciplinovanejšiu krajinu možno považovať Slovensko, ktoré v predkrízovom období hospodáril s prípustným verejným deficitom, výnimku predstavuje rok 2006, keď dosiahlo deficit vo výške 3,2 % DPH. Nemecko, ako jediná z vybraných ekonomík dosiahlo prebytok verejných financií, a to v roku 2007 (0,3 %) a v roku 2008 (0,1%). Po vypuknutí krízy nastal prudký nárast deficitu verejných financií vo všetkých krajinách, ktorý bol markantný hlavne v roku 2009. Pri porovnaní stavu sledovaného indikátora na začiatku obdobia (rok 2004) a na konci obdobia (rok 2010), zlepšenie situácie nastalo v dvoch krajinách. Zníženie deficitu verejných financií počas sledovaného obdobia o 2,2 % dosiahlo Maďarsko a Nemecko docielilo 0,5 % zníženie.

Porovnanie stavu a vývoja verejného dlhu vybraných krajín

Jedným z najzávažnejších problémov niektorých členských štátov EÚ sú nepochybne neudržateľné verejné dlhy, ktoré vytvárajú tlak na jednotnú menu. Väčšina členských štátov porušila pravidlá PSR (udržanie hladiny verejného dlhu pod hranicou 60 % HDP).

Tabuľka 4 Vývoj verejného dlhu vybraných krajín v rokoch 2004 až 2010 (v % HDP)

Krajina	Obdobie pred krízou				Obdobie počas krízy		
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
EÚ (27 krajín)	62,2	62,8	61,5	59,0	62,3	74,4	80,0
Eurozóna (17 krajín)	69,5	70,0	68,4	66,2	69,9	79,3	85,1
Česká republika	30,1	29,7	29,4	29,0	30,0	35,3	38,5
Nemecko	65,8	68,0	67,6	64,9	66,3	73,5	83,2
Maďarsko	59,1	61,8	65,7	66,1	72,3	78,4	80,2
Poľsko	45,7	47,1	47,7	45,0	47,1	50,9	55,0
Slovenská republika	41,5	34,2	30,5	29,6	27,8	35,4	41,0

Zdroj: Eurostat

Priemerný verejný dlh v EÚ v uvedenom období vplyvom nižšej hospodárskej aktivity a vyšších deficitov verejných financií vzrástol zo 62,2 % na 80,0 % HDP, v krajinách eurozóny zo 69,5 % na 85,1 % HDP. Z tabuľky 29 je zrejmé, že najvyššie hodnoty zaznamenali v roku 2010 Nemecko (83,2 % HDP) a Maďarsko (80,2 % HDP). Tieto dve krajiny vysoko prekročili hranicu výšky verejného dlhu stanovenú v PSR 60 % HDP v celom sledovanom období, okrem roku 2004, keď sa Maďarsko len tesne udržalo pod stanovenou hranicou (59,1 % HDP). Ostatné porovnávané krajiny maastrichtské kritérium týkajúce sa verejného dlhu dodržali, najnižší relatívny dlh dosahovali v sledovanom období Česká a Slovenská republika. Pri sledovaní vývoja verejného dlhu od roku 2004 až 2010 je nutné poznamenať, že k najhoršiemu výsledku dospelo Maďarsko, ktorému dlh verejnej správy počas analyzovaného obdobia narástol o 21,1 % a Nemecku o 17,4 %. Výlučne Slovensku sa podarilo počas tohto obdobia znížiť hodnotu verejného dlhu z 41,5 % na 40,5 % HDP, t. j. o 0,5 %. Najviac zadlženou krajinou spomedzi porovnávaných krajín je Nemecko, ktoré v roku 2008 dosiahlo najvyššiu hodnotu verejného dlhu 83,2 % HDP.

Prognóza verejného dlhu vybraných krajín

Nepriaznivý makroekonomický vývoj negatívne vplýva na vývoj verejných dlhov krajín EÚ. Doterajší vývoj verejného dlhu poukazuje na jeho neudržateľný nárast, preto bolo cieľom tejto časti zistiť, ako sa bude verejný dlh jednotlivých krajín v ďalších rokoch vyvíjať.

Predpokladaná výška verejného dlhu bude varovaním pre vlády, že bez nutnej konsolidácie verejných financií a vyšších nárokov na riadenie štátneho dlhu bude negatívny vývoj verejného dlhu naďalej pokračovať.

Prognóza verejného dlhu Nemecka

Tabuľka 5 Prognóza verejného dlhu Nemecka na roky 2011 a 2012 (v % HDP)

x	rok	Verejný dlh Nemecka
1	2004	65,8
2	2005	68,0
3	2006	67,6
4	2007	64,9
5	2008	66,3
6	2009	73,5
7	2010	83,2
8	2011	90,7
9	2012	101,9

Zdroj: Vlastné výpočty

Verejný dlh Nemecka v celom sledovanom období hospodári s neprípustnou výškou verejného dlhu. Už v prvom analyzovanom roku 2004 prevyšuje hranicu maastrichtského kritéria a medziročne jeho výška stále rastie. Podľa uskutočnenej predikcie v roku 2011 dosiahne nemecký verejný dlh úroveň 90,7 % HDP a v roku 2012 prekročí výška verejného dlhu alarmujúcu hranicu 100 % HDP.

Prognóza verejného dlhu Poľska

Tabuľka 6 Prognóza verejného dlhu Poľska na roky 2011 a 2012 (v % HDP)

x	rok	Verejný dlh Poľska
1	2004	45,7
2	2005	47,1
3	2006	47,7
4	2007	45,0
5	2008	47,1
6	2009	50,9
7	2010	55,0
8	2011	58,9
9	2012	64,4

Zdroj: Vlastné výpočty

Podľa prognózy sa výška verejného dlhu Poľska sa v roku 2011 udrží len veľmi tesne pod stanovenou hranicou verejného dlhu PSR do 60 % HDP, keď dosiahne úroveň 58,9 % HDP. V roku 2012 toto maastrichtské kritérium nebude dodržané ani v Poľsku, pretože výška verejného dlhu v tomto roku sa dohaduje na 64,4 % HDP.

Prognóza verejného dlhu Maďarska

Tabuľka 7 Prognóza verejného dlhu Maďarska na roky 2011 a 2012 (v % HDP)

x	rok	Verejný dlh Maďarska
1	2004	59,1
2	2005	61,8
3	2006	65,7
4	2007	66,1
5	2008	72,3
6	2009	78,4
7	2010	80,2
8	2011	86,4
9	2012	92,0

Zdroj: Vlastné výpočty

Veľmi negatívny vývoj verejného dlhu Maďarska možno pozorovať už počas sledovaného obdobia. Výhľady Maďarska na budúci vývoj dlhu tú taktiež desivé. Podľa prognózy by mal verejný dlh Maďarska dosiahnuť úroveň 86,4 % HDP v roku 2011 a 92 % HDP v roku 2012.

Prognóza verejného dlhu Slovenskej republiky

Tabuľka 8 Prognóza verejného dlhu SR na roky 2011 a 2012 (v % HDP)

x	rok	Verejný dlh SR
1	2004	41,5
2	2005	34,2
3	2006	30,5
4	2007	29,6
5	2008	27,8
6	2009	35,4
7	2010	41,0
8	2011	51,1
9	2012	63,8

Zdroj: Vlastné výpočty

Pri nezmenených podmienkach riadenia verejného dlhu dôjde v nasledujúcich dvoch rokoch k zvyšovaniu vládneho dlhu Slovenska. Podľa prevedenej prognózy verejného dlhu Slovenskej republiky by mal verejný dlh v roku 2011 dosiahnuť úroveň 51,1 % HDP, čo predstavuje oproti predošlému roku 2010 vyše 10 %-né zvýšenie. V roku 2012 by mala výška verejného dlhu Slovenska prekročiť stanovenú hranicu maastrichtského kritéria o takmer 4 %, t. j. 63,8 % HDP.

Prognóza verejného dlhu Českej republiky

Tabuľka 9 Prognóza verejného dlhu ČR na roky 2011 a 2012 (v % HDP)

x	rok	Verejný dlh ČR
1	2004	30,1
2	2005	29,7
3	2006	29,4
4	2007	29,0
5	2008	30,0
6	2009	35,3
7	2010	38,5
8	2011	44,0
9	2012	50,5

Zdroj: Vlastné výpočty

Napriek tomu, že v rokoch 2004 až 2010 aj v Čechách rástla výška verejného dlhu, prognózu verejného dlhu Českej republiky možno považovať na najpriaznivejšiu spomedzi porovnávaných krajín, pretože jeho výška sa odhaduje v roku 2011 na 44 % HDP a v roku 2012 na úroveň 50,5 % HDP, čo je stále pod stanovenou hranicou výšky verejného dlhu do 60 % HDP.

Záver

Zníženie verejných výdavkov je ekonomicky optimálnejšie ako zvyšovanie verejných príjmov dodatočným zvyšovaním daní. Výdavky je nutné najprv analyzovať a zistiť, v ktorých častiach verejného rozpočtu je nutné šetriť. V mnohých krajinách budú potrebné reformy transferových platieb a redistribučnej politiky štátu. Sociálna oblasť je v súčasnosti pod tlakom kvôli demografickým problémom starnutia populácie. Kvôli tomu by sa mali zavádzať pravidlá, aby sa obyvatelia na svoju starobu vedeli sami zaopatriť. Dôležitá je tiež transparentnosť. Štáty by mali presadzovať priehľadnú politiku s možnosťou spätnej kontroly, ktorá by znižovala možnosť korupcie. Mal by preto existovať podobný koncept ako je

v podnikateľskej sfére, kde sa za zlé alebo nejasné hospodárenie penalizuje. Štát je predsa tiež len ekonomický subjekt hospodáriaci so svojim rozpočtom, tak ako ktorákoľvek firma či organizácia. K dosiahnutiu vyšších príjmov do štátneho rozpočtu štát nemusí nevyhnutne pristúpiť len k zvyšovaniu daní. Hoci sú dane najväčšou položkou verejných príjmov existujú aj ďalšie možnosti ako zvýšiť verejné príjmy. Štát by sa mal angažovať v investičnej činnosti. Verejné inštitúcie by mohli generovať zisk, ktorý sa začlení do príjmov štátneho rozpočtu. Pri okamžitej potrebe finančných prostriedkov môže štát tieto firmy privatizovať.

Abstrakt

Z ekonomického hľadiska možno hospodársku krízu označiť za fenomén 21. storočia. V roku 2008 sa začalo stále častejšie skloňovať slovo kríza. Touto témou sa dnes zaoberajú všetci významní ekonómovia, finančné organizácie, odborné periodiká a v neposlednom rade samotné vlády krajín. Hlavným cieľom príspevku je analyzovať vplyv globálnej ekonomickej krízy na stav a vývoj verejných financií vybraných krajín.

Kľúčové slová

Verejné financie. Globálna ekonomická kríza. Verejné príjmy. Verejné výdavky. Verejný dlh.

Literatúra

1. BERGEL, P. 2010. *Rechnungshöfe als vierte Staatsgewalt?* Göttingen: Universitätsverlag Göttingen, 2010. 253 s. ISBN 978-3-941875-57-9.
2. MEDVEĎ, J., NEMEC, J. a kol. 2011. *Verejné financie.* Bratislava: Sprint, 2011. 640 s. ISBN 978-80-89393-46-6.
3. PÉLIOVÁ, J., VINCÚROVÁ, Z. 2008. *Základy teórie verejných financií.* Bratislava: VŠEMVS, 2008. 136 s. ISBN 978-80-89143-78-8.

Adresa autora:

Ing. Eva Lázárová, SPU v Nitre, FEŠRR, Katedra verejnej správy,
tel.č. 037/6415656, mail: lazarova.e@gmail.com

Oponent: Ing. Maroš Valach